

**Bielgirtilmiak Odżachnyn Birlasztirgiań Ułuslarnyn Kadahalar
Ücziuń Tuwmusz Ułuslarnyn**

Tudžurmach mohorłatchan Basz Isztyryłmachba

[bajławsyz Basz Komitetba (A/61/L.67 da Jazasztyrmach 1)]

61/295. Bielgirtilmiak Odżachnyn Birlasztirgiań Ułusłarnyn Kadahałar Ücziuń Tuwmuş Ułusłarnyn

Basz, Isztyryłmach,

bilip kieniaszłych ücziuń Kieniasz Kadahałarnyn Adamnyn, kajсылar bardlar anyn tudžurmachta 1/2 kiuńdiań 29 baszkuschan ajnyn 2006 jyłda, kajsyda Kieniasz mohorłatty bitikni Bielgirtilmiakni Odżachnyn Birlasztirgiań Ułusłarnyn Kadahałar Ücziuń **Tuwmuş Ułusłarnyn,**

sahyndyryp öž tudžurmachny 62/178 20 kiuńdiań sohumajnyn 2006 jynyn, kajsyda kiuwiullańdi kiecziktirmia tiergiamiaklarni Bielgirtilmiak üšniü da bachma anynba bajłahan tiugiańlakmiaklarni, ki kabuł et'mia wacht kielasi kieniaszlargia bu isztia, dahy ki kiuwiullańdi tiogiat'mia tiergiawlarni ilgiariak sofunun pilpułanmachnyn ałtymyszyneczy burunhunun Basz Isztyryłmachnyn,

mohorłatat Bielgirtilmiakni Odżachnyn Birlasztirgiań Ułusłarnyn Kadahałar Ücziuń Tuwmuş Ułusłarnyn, kijirgiań üštiawdia uszpu tudžurmachka.

107 unlu isztyryłmach
13 czyrykajnyn 2007 jynyn

Deklaracija (Bielgirtilmiak) Odżachnyn Birlasztirgiań Ułusłarnyn Kadahałar Ücziuń Tuwmuş Ułusłarnyn

Rezolucja (tudžurmach), mohorłatchan Basz Assambleyaby (Isztyryłmachba), 13 kiuńniüń 09 ajnyn 2007 jyłda

Basz, Isztyryłmach,

kiońdiarilip nijet'larbia ja tujuwłarba Kadahanyn Odżachnyn Birlasztirgiań Ułusłarnyn ja tajuwba jetiszlikni kyłmachta tutunmachłarnyn, ałhanłarnyn, öziü üšniü bijliklarbia Kadahaha kioria,

kattyrıp, ki tuwmuş uluslar tieńszilar barłaryba ekińczilar uluslarba, da birdiań bununba bir wachtlej kielisztirip kadaha bar ulusłarnyn bołma öngiariak birlariń ekińczilardiań, sanama öziüńlariń öngiariaklarbia ekińczilardiań, ja kułanma hiormiat'bia, syjba buńdi öziuniuńkiu tuwuszłuchta,

kattyrynyp dahy, ki barłary ułusłar kijiriad'lar ülusziuń kioptiusłulukkia ja chodzałychka cywilizacjalarnyn (gieńczlikniń) ja kulturałarnyn, kajsyłar etiad'lar bar mieriaślikni ja kałdychny dunjałychnyn,

kattyryp irachrach, ki tiuślu doktrynałar (katy riesimlar), polityka ja kyłmachłar, kajsyłar tajanađlar joharhy usnu ułusłarnyn hiem dunjanyn syłtaw sajyn ulus tuwuszcha kioria, hiem tuwusznu, bojawnyn gioniuń, hiem diń, ümmiet', umma ja kultura öńgialikkia kioria, hiem, kajsyłar inandyradyrłar buńdi joharhyłychny, bardłar rasistłarłyba, üriatiuwbia kattýrmahanłarba, kadahaba sajyn tiuwiul, tiuźluk ja sartyn tiuwiul, durhu tiuwiul, kioniu tiuwiul, rast tiuwiul,

kattyryp ki tuwmuusz ułusłar tiugial etiptia öziuńkiulariń kadahałarnyn powinnid'lar bołma azatłar nińdi-eś bołmahejt dyskryminacijadan (chokiumluktiań),

bolup bulhanhan bunuba, ki tuwmuusz ułusłar tabuđdular debechałarba aszchanłychlarnyn awałhy kynhyrłychlarnyn, sonhuda, öńgia arada, ałarnyn kolonizacijany (oczarłamachny) ja ajryłtmach ałarny öź jerlariń, wałajatlarnyn ja giencznyn, nie kietiariat' bołamachny ałarha tiugial et'miakkia öziuńkiuń kadahasyn onarmachka kieriakliklarga kioria ja tawusłuchłarha kioria,

jaratyp rastlychba bunjatly, unłu kieriaklikbia syłłama ja siep et'mia ałajych kadahałarny tuwmuusz ułusłarnyn, kajsyłar tajatchanłar ałarnyn polityka, ekonomika (bar übijlik) da umma bajławłarbe, ja dahy ałarnyn kultura usnu, ałhiem adiet'lar üśniu, aszchanłych usnu ja filozofia (adiet' sahyszłamachłar) usnu, artych baryndan ałarnyn kadahałar ücziuń öź jerlarga, wałajatlarha ja gienczcha,

jaratyp dahy bunjatly ja unłu kieriaklikbia syłłama da siep et'mia ałajych kadahałarny tuwmuusz ułusłarnyn, mohorłahan sziert'lardia, anłamachłarda ja ekińczilardia tiuziuw sioźlamiaszlaklardia bijliklarbia,

jaratmachba da kontentba kiorgiuziup oł bołhanny, ki tuwmuusz ułusłar birlejdiarlar öź zorłarny polityka, übijlik, umma ja kultura onarmachka da öśmiakkia ücziuń kioria, ja nijet'bia kojma uczun bar jysunłarha chokiumlukniu, zułumłuchnu kajda mo bu oł bołmahejt,

bolup inamlanhan bunłuchta, ki tiugial et'miak tuwmuusz ułusłarba tińt'miakni bołhanłychłar ücziuń, tijiszli ałarny da ałarnyn jerlarni, wałajatlarny gienczlarny, jarar etir ałarha koruma ja kiplat'mia öź instytucjalarny (chudžurałarny), kulturany da adiet'larni, ja hiem bołuszma öź onarmachka sajyn ałarnyn biegińczlarga da kieriaklarga,

jaratyp, ki syłłamach biluwniu, kulturany da adiet' kyłmachłarny tuwmuusz ułusłarnyn jałczytadyr kanjam ja duhru onarmachka da uszarha kioria arkaha kurszaw ücziuń,

ałyp eškia jałczymahyn demilitaryzacjany (czieklat'miakni kudratny czieriwniń) jerlarniń ja wałajatlarnyn tuwmuusz ułusłarnyn soruwħa jałczymachka bazłychny, übijlik da bajław jazarmachnyn, onarmachnyn, ja öź ara anłamachnyn, dostħu bajławłarmachnyn, da jachszy arasłarnyn tiurlu ułusłarba ja ummałarba ara dunjałychnyn,

jaratyp, dahy, kadaha uruwłarnyn ja ummalarnyn tuwmusz ułusłarnyn bachmachka birgiali borszun adieplamiak ücziuń, üriatiuw ücziuń, jarychłatuwczuha jet'kilik ücziuń ałarnyn ułanłarnyn, ułannyn kadahałarha kioria,

sanejdohon, ki kadahałar, mohorhanłar szert'lardia, anłamachłarda ja ekińczilardia jachszy et'kiańli sioźlaszlaklardia arasyna bijliklarniń ja tuwmusz ułusłsmyn, birniecziolari bołhanłarda, bardłar soruwba bołuszłuchnu, bilińmiakni ja soruwba tiuź kyłma borszłarny bar ummały ummanyn da bardłar bar ummały kyłychły,

sanedohon ham, ki sziert'lar, anłamachłar ja ekińczilar jachszy et'kiańli sioźlaszlaklar da bajławłar, kajsylarnyn ałar kiorgiuziad'lar, bardłar buńjatba artych kipriak ortakłyhka arasyna tuwmusz ułusłarnyn da bijliklarniń,

kojup eskia ki Kadaha Odzachnyn Birlasztirgiań Ułusłarnyn, Bar Ummały sziert' übijlik, umma ja kultura kadahałar ücziuń da Bar Ummały siert' umma da polityka kadahałar ücziuń, hiem Wienanyn bielgirt'miagi da Program (Kawwana) kyłmachłarny tanychłych etiad'lar baszłyhłyn anłatuwuhun kadahanyn bar ummałarha öźlarga kiuwiullańmia öź tijiszlik ücziuń, kiuczka kioria kajsynyn ałar awłach etiad'lar öziuniuńkiuń polityka chałysyn da azat tiugial etiadirlar öziuniuńkiuń bar übijlik, umma ja kultura onarmach,

tutup sahyszta bunu, ki niemiet' uszpu Bielgirtilmiaktia bołamdyr kułanma ajamachka nińdi eś ułuscha anyn kadahada kiowiullańmiaktia, tiugial et'miakkia bar ummały kadaha kioria,

bołup inamlanhan, ki jaratmach kadahałarny tuwmusz ułusłarnyn uszpu Bielgirtilmiak kioria jałczytyr onarmachka bazły, birlikli da esiań, tajanadohonczłu bołuszłuchba arasyna bijlikni ja tuwmusz ułusłarba, tajatchan tajuwłar usnu bajławłarbe rastłychnyn, demokracjanyn (chalk ahałyhłychnyn) hiormiat'bia kadachłarnyn adamnyn, chokiumluksiuź, ja jetiźliktia,

iszandyryp, bijliklarni bachmachka da tiugial et'miakkia barłarnyn anynkyłary tutunmachłarnyn tuwmusz ułusłarha bar ummały szert'lar kioria, ja enk-artych bu szert'lar kioria, kajsylarda bardyrłar bajławłar kadahałarha adamnyn, kieniaszłardia ja sioźlaszłarbia uszpu ułusłarba,

enk kiorgiuziup ki Odzahy Birlasztirgiań Ułusłarnyn bardyr kuwszurutchan kyłmachka sahszłahan ja sonhu kieriaklamiakkia inamłachka da abratmachka kadahałarny tuwmusz ułusłarnyn,

sahysz etip ja sanadohon ki uszpu Bielgirtilmiak bardyr anus bir unłu atłamba jołda szirińliginia, bołuszłuhuna da abramahyna kadahałarny ja azatłyhłarny tuwmusz ułusłarnyn ja onarmachta sajyn kioria isziniń czaranyń Odzachnyn Birlasztirgiań Ułusłarnyn bu isztia,

jaratyp da kattyryp, ki kiszilar, tijiszli tuwmusz ułusłarha, tutuwłanadyrłar kadaha jarar et'miak nińdi-eś bołmahejt chokiumluksiuź kułanma bar kadachłarba adamnyn, jarahatłarhan bar ummały kadahada, da ki tuwmusz ułusłar tutuwłanadyrłar ijyntı kadachłarba, kajsylar tiugialiczia sioźsiuź kieriakli ałarnyn bołmachka, awłachłyhka ja jet'kilikkia da barjanły onarmachka miorio ułusłarha,

jaratyp, ki chały tuwmusz ułusłarnyn bardyr öńgia tiurlu toprachłarda, da tiurlu jer-kyryjłarda, ja ki sioźsiuź tijiszli kieriak ałma eškia unłu ańlatuwnu umma da diń tijiszliklarni, da kioptiuślu awał da kultura adietlarni,

chydž aszkartat uszpu Bielgirtilmiakni Odżachnyn Birlasztiorgiań Ułusłarnyn kadaha ücziuń tuwmuusz ułusłarnyn etalonba (ojuwba), kajsyha tijiszli uszattyрма аlchemda ortachlychnyn da syjlychny eksidie janłardan:

1 burunhu (birińdzi) Jergia

Tuwmuusz ułusłar tutuwłanadyrłar kadaha, ijynlej da ajurycz birary, tiugiallamiakkia bar biutiunlugiuńdia barłarysyna kadahałarha adamnyn da bunjatly azatlychlarha, mohorłahan Kadahada Odżachnyn Birlasztiorgiań Ułusłarnyn, Ummały Bielgirtilmiaktia kadahałarny adamnyn ja tajuwłarda bar ummały kadahanyn, tiiszli kadahałarny adamnyn.

2 ekińdzi Jergia

Kiszilar, tijiszli tuwmuusz ułusłarha, da tuwmuusz ułusłar bardlar azatlylar ja tieńszilar barłaryba ekińczilarba ułuslarba da duńjaba ja tutuwłanadyrłar kadaha jarar et'miak bołma azatlarba nińdi-eś bołmahejt chokiumluktiań tiugial et'miaktia öž kadahałarnyn, artych baryndan chokiumluktiań buńjat usnu ałarnyn batuchlu czyhyszcha kioria, hiem tieniasz tiuwiul ekińczilargia.

3 ücziünczi Jergia

Tuwmuusz ułusłar tutuwłanadyrłar kadaha, öž kiuwiullańmiakkia. Bu kadahaha kioria ałar azat resimlatiad'lar öziuniuńkiuń polityka chalysyn ja azat tiugial etiad'lar öziuniuńkiuń bar übijlik, umma ja kultura onarmach.

4 diortiuńczzi Jergia

Tuwmuusz ułusłar tiugial et'miaktia ałarnyn kadahanyn öž kiuwiullańmiak ücziuń, tutuwłanadyrłar kadaha autonomiaha (azatlychka) hiem öž erklańmiakkia iszlardia, kajsyłar bardyrłar ałarnyn icztiagi kieriaklaribia da orundahy kylmachlarba, ham nieczik izlarha da czaralarha tiolamiakni ałarnyn azatlych iszlarni.

5 bieszińczzi Jergia

Tuwmuusz ułusłar tutuwłanadyrłar kadaha abrama da kiplat'mia öziuńkiulariń polityka, kadahałar, bar übijlik, umma ja kultura chudžurałarny, abrejdohonz bunun katny öž kadaha, egier ałar bunu klejd'lar, bar biutiunlugiuńdia ortachlychka polityka, bar übijlik, umma da kultura bijlikniń tirliktia.

6 altynczy Jergia

Har adam, tijiszli tuwmuusz ułuscha, tutuwłanadyr kadaha jerlirgia.

7 jedińczzi Jergia

1. Kiszilar, tijiszli tuwmuusz ułusłarha, tutuwłanadyrłar kadaha tirlikkia, guf da džanlych biurialtsižlikkia, azatlychka da öziuniuńkiuń emińlikkia.

2. Tuwmuş uluslar tutuwlanadyrlar iýnly kadaha tirlikkia bajlawlarda azatlychnyn, bazlychnyn ja eminlikniñ nieczik öngiariak ekiñczilardian uluslar, jet'kirmiaklarsiz da zynharlamachysz da bir tiuslu kylmachlarha genocydnyn (el öltiurmiakni) hiem nietiekli özgia tiurlu kylmachlarha kystamachny ja zulumlunu, chaz dahy ettirgiañ da zynharlahan tiuwsziurmiak ulanlarny, tijiszlilarni iýynha, ekiñczigia.

8 siegiziñzi Jergia

1. Tuwmuş uluslar da tijiszli alarha kyszilar tutuwlanadlar kadaha uczratylmascha ettirgiañ asimilacijaha hiem uczratylmachka da synychtyrylmachka, nijet'larbia charaplamachny alarnyn kulturany.

2. Bijliklar inandyradlar jachszy kylmachlarny ügiet' da szerajat abramachnyn bajlawlarha:

a) niñdijiz kylmachny, tutuwlanany öz nijet'bia hiem sonhuba tyjma alarnyn birlikni nieczik öngiariak ekiñczilardiañ ummalarny, hiem alarnyn kultura bahalarny, hiem ulus öngialikni;

b) niñdi es kylmachny, tutuwlanany öz nijet'bia hiem sonhuba tyjma alarny öz jerlarni, walajatlarny hiem gieñczlarny;

c) kachyrly tiuwsziurmiakni duñjany niñdi jiz dzinsta, tutuwlanlychta nijet'bia hiem sonhuba zulumuchlamach hiem czajpatmach niñdijiz alarnyn kadahadan;

d) kachyrly uszattyrmachny hiem integracii (koszmachny) niñdi jis bolmahejt dzinsta;

e) akynlatmach niñdi jis bolmahejt dzinsta, tutuwlanadyrhan nijet'bia inandyrma klaklarni rasa (sibba sartyn czyhyszcha, gioñ bojawlychka) hiem etno (tijisz niñdijis uluscha) chokiumlukniu, ijdirdiañ utru alarha.

9 tohuzunczu Jergia

Tuwmuş uluslar ja tijiszli alarha kyszilar tutuwlanadlar kadaha sanaszma tuwmuş dzymatcha hiem uluscha adiet'largia da kylychlarha sajyn bu dzymatnyn hiem ulusun. Tiugiallat'miak buñdi kadahany bolalmyt uczratma chokiumlukniu niñdi es bolmahejt dzinsta.

10 onunczu Jergia

Tuwmuş uluslar bolalmydlar kachyrlej bolma eksit'kiañlar öz jerlardiañ hiem walajatlardan. Birdia taszyntyrtmach tiugiañlánímidir awlachsyz tiuñlej ja biutiun anbe kabul et'miakkia tuwmuşuluslarny ja iszlaniadir bundan son, kaczan bardyr siozlasz, burun kiormiakkia durhu, rast da hiormiat'li tieniamiak tiolawbie, ja kajda bart jet'kilik, kajtmach artchary.

11 on biriñzi Jergia

1. Tuwmuş uluslar tutuwlanadyrlar kadaha bachmachka da tirgizilmiakkia öz kultura adiet'larni da minchachlarny. Bu czyhara bieradir oziunia kadaha abramachka, korumachka da onarmachka burundahy, biugiuñgiu ja kielasi dzinstar symanny alarnyn kulturasyñ, buñdilarni, nieczik awaldahy da anus kartrach niersialar, awalnyn da kultura kadychlar,

czyzmachlar, minhachlar, technologiałar (czarałar öngialat' miakkia jysun jachszytychłarny), tiri, bojawy tiursiuñlu ja kyłmachły ustałych da jazyszlar.

2. Bijliklar inandyryrlar kiecziniakiarni kadaha abrawny kajsyłar boħurlar kołajły kajam aszyra, da boładlar tutuwlanma kajtarmach, kieniaszlargiañ birdiañ tuwmusz ulusarba, bajław ücziuñ ałarnyn kultura, akył, diñ da abajtych nammiat' ücziuñ, ołdżałahan ałarnyn baszcha azat, burun da jarychłatchan kielisziñmiaksiž hiem utru ałarnyn kadahałarha adiet'largia da kytychłarha.

12 on ekiñzi Jergia

1. Tuwmusz uluslar tutuwlanadyrlar kadaha saklama, kyłma, onartma da symarlatma, öziuniñkiulariñ dżan da diñ adiet'larni, kytychłarny da minhachłarny; kadaha koruma, bachma, da tabułma kizilardiañ jatłarnyn baszcha öž orunłarda diñ da kultura tuwuszłuchnun; kadaha kułłanma bujruç et'miakkia öziuniñkiu minhachły niersialarba da kadaha astrama jer-suwda giowdialarni öziuniñkilarniñ ölgiañlarni.

2. Bijliklar nijet'laniad'lar inandyрма jet'kilik bardyrłarha ałarda minhach niersialargia ja giowdialargia ölgiañlaarniñ ja/hiem ałarnyn kajtmachka jer-suwuna, jet'kiliklardia durhu, anławlu da çajyrly czarałarnyn riesimlardia, tiergiawgiañ birdiañ tijiszli tuwmusz uluslarba.

13 on ücziuñczu Jergia

1. Tuwmusz uluslar tutuwlanadyrlar kadaha tirgižmia, kułlatma, bachma, awłachłatma ja ajtyrma kielasi uruwarha öž awały, tillarni, adiet'larni siož tiuziwiuñniu, adiet' saħyszłamachłarny, jazyszny da jazyszłarny, ja dahy biergialamia öžlariñki kieñszilar da adalar dżymatłarha, orunlarha ja kizilargia da bachma ałarny.

2. Bijliklar mohorlatadlar sonhu czarałar abratmachka bu kadahany, da bulej özi inandyрма bunu, ki tuwmusz uluslar bołahejdłar anłama bunu, nie etiladir, ja ki bołhejt ałarha anławlu cziekmiagiñdia, da bołhejdłar kałma tanychłarba achierdia polityka, tioria da jysun jorałarda, jołba, egier bu bardyr astry kieriakli, inandyrmach kioczirmiakni hiem bułuszłuchba ekiñzi uszar czarałarny.

14 on diortiuñczu Jergia

1. Tuwmusz uluslar tutuwlanadyrlar kadaha jaratma da tiñttirmia öž czarałarny üriat'miakni da üriatiuw üwłariñ, inandyradohanłarny üriatiuwniu ałarnynky tuwmusz tillardia, bulej, ki bu jarahejt ałarnyn kulturasyñ czarałarha üriat'miakniñ da akynłatmachnyn.

2. Kiszilar, tijiszli tuwmusz uluslarha, artych baryndan ułanlar, tutuwlanadlar kadaha kabuł et'miakkia bijlik üriat'miak bar baschyczachłarda da bar jysunłarda niñdi mo bołmahejt çokiumluktiñ baszcha.

3. Bijliklar birdiañ tuwmusz uluslara mohorlatadlar inamły kyłmachlar bunar, ki kizilar tijiszli tuwmusz uluslarha, artych baryndan ułanlar, sanejdohoncz bułarny, kajsyłar tirilad'lar tiuwiul öž dżymatłarda, tutuwlanadhejdłar, kaczan bunar bardyr jet'kili, kiriszkia üriatiuwgia tajanhan bunjaty usnu ałarnyn kultura adiet'larniñ ja ałarnyn tildia.

15 on bicszińdzi Jergia

1. Tuwmuş uşlar tutuwanadyrlar kadaha sanha da kioptiuşlukia ałarnyn kulturany, adiet'larıń, awlachnyn ja umsunczıarnyn, kajсылar tijiszli uszarha kioria bołma aczchan kiorgiuşmiakkia eniuwdia üriańmiakni da ummały ögiut'niu.

2. Bijliklar kieniasztia da bołuszłuchba kołajty tuwmuş uşlarba moharłatadlar inamly kylmachlar cziengiaszmiaktia kałpły batiszlarbia, jylys et'miakkia chokiumlukniu ja artmach szewahatlychny, eksi janly anlanmachny da jachszy bajlawlarny ara tuwmuş uşlarnyn da barlaryba ekińczilarbia katlarba chałnyn.

16 on altynczy Jergia

1. Tuwmuş uşlar tutuwanadyrlar kadaha jaratyrma öziuniuńkilariń czařalary ałajych sarymachny öž tillardia da kabul et'mia kirisz bar dżynsłarha czařalary ałajych sarymachyna, tijiszli tiuwiul tuwmuş uşlarha, nińdi mo bołmahejt chokiumluktiań baszcha.

2. Bijliklar moharłatadlar sonhu czařalar bunar, ki inandyrma uszarha kioria syman bijliklariń czařalary ałajych sarymachny tuwmuş uşlarnyn kultura kioptiuşlukniu. Bijliklarga tas et'miaksiz korumachka biutiun azatlychny ajtmachka bahyslarny kieriakli inamlatma tijiszli tutuwczularnyn czařalary ałajych sarymachlarny kiorgiuž't'mia sajyn tuwmuş uşlarnyn kultura kioptiuşlukniu.

17 on jedińdzi Jergia

1. Kiszilar tijiszli tuwmuş uşlarha, ja tuwmuş uşlar tutuwanadyrlar kadaha tołhuncze tiugiańlat'mia bar kadahalarny, moharłatchan kabul et'kiańbia kioria bar ummały da iczkiartiń bijlikniń isz kadahaba

2. Bijliklar kieniasztia da bołuszłuchba tuwmuş uşlarba moharłatadlar durhu kieczimialklar abramachka ulanlarny tuwmuş uşlarnyn bar übijlik kystamachtan da kylmachtan nińdijiž iszni, kajsy szahat bołma korchunczlu hiem awurlatma ulannyn üriańmiaktia hiem jaman et'mia sawłuchka buž hiem guf, akyl, dżan, adiet' hiem umma onarmachka ulanlarnyn, jaratadohonz ałarnyn tansych tujunczłuchnu chanlaszlychlyba da unluchłuch anlatuwnu üriańmiakni kieniart'miakkia ałarnyn jet'kiliklarni.

3. Kiszilar, tijiszli tuwmuş uşlarha, tutuwanadyrlar kadaha bołmascha uczratchanlarbe chokiumlukia sziert'lardia bajlawlarnyn ałarnyn iszniń hiem bartmy ałarda isz da kiopmie bułduradlar.

18 on siegizińdzi Jergia

Tuwmuş uşlar tutuwanadyrlar kadaha ortaklychka ja moharlamachka tudzurmachlarny soruwlarda, kajсылar bardlar tijiszli ałarnyn kadahylarha, wakillar aszary, isztyrhanlarny ałarba öžlaribia öziuniuńkiularniń czařalary sajyn, da ham bachmachka ja jaszarmachka öziuniuńkiulariń erklańmiak idarlarny.

19 on tohuzunczu Jergia

Bijliklar jetiž kieniaszlaniad'lar da birdiań bułuszłuch etiad'lar tijiszli tuwmuş uşlarba ałarnyn erkli chudzuralarr aszary nijet'bie kielasztiriłmia ałarnyn awlach, burun wachtyndan

da jarychlatchan ałarnyn kabuł et' miakbie, burun nieczik mohorlatma da tiugiallat'mia riesim tudžurmach hiem jysun czaralar, kajsyłar bołaladyrlar ałarny tijmia.

20 egirmińdzi Jergia

1. Tuwmusz ułuslar tutuwlánadyrlar kadaha kiecziniakka da jaszarmachka öziuniuńkiulariń polityka, bar übijlik, umma czaralarny hiem chudžułarny, inandyrhan kułanmach öziuniuńkiu czaralarba, kajsyłar inandyradyrłar bołmach da onarmach, ja azat kyłmachka öž adiet' da ekińdzi bar übijlik iszbie.

2. Tuwnusz ułuslar, ajryłhanlar öž czaralardan, kajsyłar inandyradyrłar bołmach da onarmach, tutuwlánadyrlar kadaha rast abrawha.

21 egirmi burunhu (egirmi birińdzi) Jergia

1. Tuwmusz ułuslar tutuwlánadyrlar kadaha chokiumluksiuž jachszyratmachka umma - bar übijlik chałlarha ałarnyn tirlikniń, ałej öziu, buńdi eniuwłardia, nieczik üriatiuw, jumusz et' miak, isz-ustaly hadirlat' miak da üriat' miak öžgia tiušlu jaryłar üriatiuwniun, emińlat' mia bołuszba, sanitariatlarba, onhaltmachba, da chałlakly inandyrmach.

2. Bijliklar mohorlatadlar inamly czaralar da, kieriagiczia, adžajip czaralar korumachka tochtanmachsyz jachszyratmachka umma - bar übijlik chałlarny ałarnyn tirlikni. Duruhu akyrtyńlych sunlatadyralat szarajatlarha da tansych kieriaklarlarginia kart kiszilarniń, katynlarnyn, egit' elañniń, ułanlarnyn, kiszilarniń ajiptia, tijiszli tuwmusz ułuslarha.

22 egirmi ekińdzi Jergia

1. Tiugiallatiadohocz uszpu Bielgirtilmiakni duruhu akyrtyńlych sunlatadyralat szarajatlarha da tansych kieriaklarlarginia kart kiszilarniń, katynlarnyn, egit' elañniń, ułanlarnyn, kiszilarniń ajiptia, tijiszli tuwmusz ułuslarha.

2. Bijliklar birdiań tuwmusz ułuslara mohorlatadlar kyłmachlar inandyrmachka bunu, ki katyn kiszilar da ułanlar, tijiszli tuwmusz ułuslarha, kułanhejdlar biutiun kałkanba da inandyrmachlarba bar jysunlardan zułumluchnu ja chokiumlukniu.

23 egirmi üçiuńcziu Jergia

Tuwmusz ułuslar tutuwlánadyrlar kadaha riesimlat'mia priorytetlarny unlułuchlarny ja riesimlat'mia czaralarny nijet' larbia bołmachka öž kadahaga onarmachka. Bunar arasyna, tuwmusz ułuslar tutuwlánadyrlar kadaha jetiž ortaktych et'mia anychlámachta da kuwszumachta onhaltmach, tirilmisz ja ekińczilarniń umma – bar übijlik nijet' larniń, kajsyłar ałarha tijiszli, da, kiopmiagińczia bardyr bołalmach, tiugial et'mia buńdi nijet' larniń öziuniuńkilarniń chodžurałar aszary.

24 egirmi diortiuńcziu Jergia

1. Tuwmusz ułuslar tutuwlánadyrlar kadaha öziuniuńkiusiunia adiet' onhaltmachka da bachmachka öziuniuńkiun kyłmachny sawuchlattymachka, czyhara bierip kułanmachny bunjatly onhalt kiogiot' larni, tuwarlarny, minerallarny. Kiszilar, tijiszli tuwmusz ułuslarha, dahy tutuwlánadyrlar kadaha atlamachka nińdijiz bołmahejt chokiumluksiuž bar džynslarha umma ja onhaltmach jumuszlučka.

2. Kiszilar, tijiszli tuwmuş uşlarha, tutuwanadyrlar tieńzi kadaha kuľanmachka enk bijikriak jetkili ergiabia guf ja dżan sawľuchnun. Bijliklar kabunľatadyrlejdlar bar kieriakli atľamlarňy akyrtyňha jaľczymachka nijet'ni toľu tiugial et'miakkia bu kadahany.

25 egirmi bieszińzi Jergia

Tuwmuş uşlar tutuwanadyrlar kadaha siep et'mia ja kiplat'mia őziuniuńkiuń őzgia dżan bajľanmach adiet' tijiszli aľarha jemiesia őgiariak czaraba bardyrhan hiem nieczik tie őngiariak kuľanhanadyrhan aľarba jerlarbia, waľajatľarba, suwľarba ja tieńgiź kyryjľar katny jatadohonz suwľarba, chaz dahy ekińzi gieńczľarba da elt'mia őź karuw kajtarmach ilgiariak kielasi dorľar katny bu kyľmachľarda.

26 egirmi altynczy Jergia

1. Tuwmuş uşlar tutuwanadyrlar kadaha jerlargia, waľajatľarha ja gienczľarha, kajsyľarba aľar nieczik aľajych tutuwanadyrlar, kajsyľarda aľar kart wachľardan boľduľar hiem nińdijis ekińzi kieczinmiakbia kuľandyľar hiem maľandyľar.

2. Tuwmuş uşlar tutuwanadyrlar kadaha tutuľanma namiettia, kuľanma, saban siurmia hiem tińt'mia jerlarni, waľajatľarny ja gieńczľarny, kajsyľarba aľar aľajych tutuwanadyrlar awaľdan hiem ekińzi namiet'li kyľmachta, ja buľej őziu, kajsyľarny aľar satyn aľdyľar hiem maľandyľar őngia czaraba.

3. Bijliklar inandyradyrlar szarajat jarattymachny ja abramachny buńdi jerlarni, waľajatľarny ja gienczľarny. Buńdi jaratymach kylynadyr koľaj hiormiat'bia kylyczechľarha, adiet'largia ja czaralaeha saban siurmiakni uszpu tuwmuş uşlarba.

27 egirmi jedińzi Jergia

Bijliklar uszara kioria szirinlikbie szarajatľarny, adiet'larni, kylyczechľarny ja czaralarny saban siurmiakniń tuwmuş uşlarnyn riesimľatiadirlar da tiugialľatiadirlar birdiań tijiszli tuwmuş uşlarba rast, azat, durhu, aczych ja ummaľy achier syj ja riesim moharľatmachny kadahaľarny tuwmuş uşlarnyn bajľaw ućziuń aľarnyn jerlarni, waľajatľarny ja gieńczľarny, koszuľmachba buľarba kajsyľarba aľar aľajych kuľandyľar awaľdan hiem kajsyľarda aľar őngiariak czaraba boľduľar hiem saban siurdiular. Tuwmuş uşlar tutuwanadyrlar kadaha uľusz aľma bu kyľmachta.

28 egirmi siegizińzi Jergia

1. Tuwmuş uşlar tutuwanadyrlar kadaha tiuziut'miakkia zuľum et'miakni boľuszľuch katny czaralarnyn, kajsyľar boľaľadľar kijirt'mia őziunia kajtarmach jemiesia, kaczan bu boľaľmydyr kylynma, syratta durhu ja tieniasz tiolamiak jerlar ućziuń, waľajatľar ućziuń ja gieńczľar ućziuń, kajsyľarba aľar aľajych tutuwanadyrlar awaľdan hiem kajsyľardan aľar őngiariak czaraba kuľandyľar hiem saban siurdiular, ja kajsyľar ed'lar kietiargiańlar, ajryľhanľar, erk aľhanľar, jaľtyľhanľar, kajsyľar tas ettilar bahasyn, hiem kajsyľarha edi iszľagiań izjan achczaly jarat et'miaksiź tuwmuş uşlarnyn.

2. Egier tijiszli ummaľarba jochtur klakbia kaľchatchan szert őngia ućziuń, buńdi kajtarmach bardyr jerlarbia, waľajatľarba ja gieńczľarba, tieńzi bahaba őź dżynsba, őlcziawbia ja riesim kyjasba, jem kioriumdia kajtarmachba achczaba hiem ekińzibia jaraszly tiolamiakbia.

29 egirmi tohuzunczu Jergia

1. Tuwmusz ušlar tutuŵlanadyrlar kadaha bachmachka ja korumachka kursawczu baŵlawny ja bittir tuwuszluchnu ałarnyn jerlarniń, wałajatlarnyn ja gieńczlarnyn. Bijliklar jaratadyrlar ja kyladyrlar tirlikkia bołuszluh kawwanalar tuwmusz ušlarha nijet'larbia inandymachka buńdini bachmachka ja abramachka nińdijiz baszcha chokiumluksiuž.
2. Bijliklar mohorlatadlar inamly czařalar batił ücziuń abramascha hiem eksit'miakkia korchunczlu kumaszlarny jerlar üšni hiem wałajatlar usnu tuwmusz ušlarnyn ałarnyn burundahy anłahan kieliszińmiaksiž.
3. Bijliklar mohorlatadlar dahy inamly czařalar inandymach ücziuń, kieriagińczia, jaszly kylmachny tirlikkia kawwanalarny, tińt'miakni, saklawmachny ja tioziat'miakni sawluchnu tuwmusz ušlarnyn, kajsylar jaratadyrlar ja kyladyrlar tirlikkia ušlarba, tijszli buńdi kumaszlarba.

30 otuzunczu Jergia

1. Czieriuw kylmachlar jerlardia hiem wałajatlarda tuwmusz ušlarnyn iszłámidir, karpajmach była bołmachlarny, kaczan anyn kylmahy rast et'kiań bołmachlarba uszarha kioria bijlikniń soruŵlaryba hiem jegier bu kylmachlar isztia bardyr nińdijiz tałasysz ajtyrhan szewaraszlych hiem kołmach tijszli tuwmusz ušlarnyn jandan.
2. Burun kullanmachtan tuwmusz ušlarnyn jerlarniń hiem wałajatlarnyn czieriuw kylmachka, bijliklar siožlaszlaniad'lar chajir sonhu uszar tuwmusz ušlarba bołuszluhu była uszarha kioria czařalarnyn ja, buńdi nieczik ałarnyn erkli chudžular aszary.

31 otuz burunhu (otuz birińcz) Jergia

1. Tuwmusz ušlar tutuŵlanadyrlar kadaha kiecznińmiakkia, tińt'miakkia, abramachka da jaszarmachka öziunińkiuń kultura kałdychnyn, adiet' - awaldahy biluwlarniń ja adiet' - awaldahy jysunlarnyn kultura kiorgiuźmiakkia, ja dahy sunmachka ałarnyn üriatiuw biluwlarni, czařalarny öńgialat'miakkia jysun jachszylychlarny, da kulturany, chaz dahy adam da mieriaš gieńczlarni, czaczuwlarny, onhaltuwlarny, biluwniu bitiszlarniń da tuwarnyn, adiet'larni saryma tiuziuwniuń, jazyszlar, czyzmachlar, idnam da adiet' - awaldahy mischaralar da bojaw ja kylmach ustałych. Ałar ham tutuŵlunaryrlar kadaha kiecznińmiakkia, tińt'miakkia, abramachka ja da jaszarmachka öziunińkiuń akył tutuŵluchnu buńdi kultura kałdychka, adiet' - awaldahy biluwlargia ja adiet' - awaldahy jysunlarnyn kultura kiorgiuźmiakkia.
2. Birdiań tuwmusz ušlarba bijliklar mohorlatadlar inamly czařalar, nijet'larbie jaratmachka ja abratmachka kylmachny bu kadahalarny.

32 otuz ekińcz) Jergia

1. Tuwmusz ušlar tutuŵlanadyrlar kadaha riesimlat'mia priorytetlarny (unlułuchlarny), ja jaratadyrma czařalarny jarattyrmachka ja kullatmachka öž jerlarni hiem wałajatlarny ja ekińcz) gieńczlarny.
2. Bijliklar tiuž kieniaszlaniad'lar birdiań jaszly tuwmusz ušlarba ałarnyn wakil chudžurar aszary nijet'bie kielaszińmia ałarnyn awłach da jarychlatchan birlikbie mohorlamach alynda nińdijiz bołmahejt kawwanany, tijszli ałarnyn jerlarni, wałajatlarny ja gieńczlarny, artych

baryndan, egier bu bajlanadyr kułatmachba, hiem jaratmachba fajdały kazmachlarba, suw hiem ekińczy gieńczlarny.

3. Bijliklar inandyryrlar kołaj czarałar durhu ja rast tiolamiakni nińdi mo bołmahejt bu kyłmach katny, ja iszlaniad'lar kieriakli kyłmachlar imszachłatmachka anyn chor sonhułany kurszawczu bajlawha, bar übijlikkia, ummaha, kulturaha hiem ałhiem onarmachka.

33 otuz üçiuńcziu Jergia

1. Tuwmuş ułuslar tutuwlanadyrlar kadaha riesimlat'mia öziuń da öz ummasyn öz kyłyczehlarha ja adiet'largia. Bu iszlámit' izjanny kadahaha kiszilarniń, tıjiszli tuwmuş ułuslarha, kabuł et'miakkia jerlikni bijliklarniń, kajсылarda ałar tirilad'lar.

2. Tuwmuş ułuslar tutuwlanadyrlar kadaha riesimlat'mia turusznu da isztyrma ortaklarny öz chudžurałha öziuniuńkiulariń czarałar kioria.

34 otuz diortiuńcziu Jergia

Tuwmuş ułuslar tutuwlanadyrlar kadaha kiotiurmiakkia klakni, onarmachka ja bachmachka öziuniuńkiulariń chudžura jysunłarnyn ja öz ałajych kyłyczehłarnyn, ałhemlikni, adiet'larni, synamachlarny ja, ol wachtny, kaczan bardlar, kadaha czarałarny hiem kyłyczehlarny, bar ummały tyjuwlarba iszlardia adamnyn kadahałarnyn esia kioria.

35 otuz bieszińczy Jergia

Tuwmuş ułuslar tutuwlanadyrlar kadaha riesimlat'mia borczlarny har ajyrysyn była kisziniń bajlawhabyła ałarnyn dżymatlarha.

36 otuz ałtynczy Jergia

1. Tuwmuş ułuslar, artych baryndan bu ułuslar, kajсылar ajyryłhanlar bar ummały cziekłarbie, tutuwlanadyrlar kadaha siep et'mia, kiplat'mia bajlawlarny da bołuszłuchlarny birdiań bunumba ałhem, kultura, bar übijlik ja umma ham sartyn kyłmachlarda, bułarba kajсылar bardyrlar ałarnyn dżymatta, ałej öziu ekińczy ummałarba cziekłar aszary.

2. Bijliklar kieniasztia da bołuszłuchba tuwmuş ułuslarba, moharlatadlar inamły czarałar eńgilriakkia kułanmachta bu kadahany ja inandyrmachta anyn kyłmachnyn.

37 otuz jedińczy Jergia

1. Tuwmuş ułuslar tutuwlanadyrlar kadaha jaratmachka, bachmachka ja inandyrmachka kyłmachny szert'larniń, siožlaszeńmiaklarniń ja ekińczy jachszy et'kiań siožlaszeńmiaklarniń, bajłahan bijliklarbie hiem ałarnyn szert' mieriešlawczularbie, ja bachmachka da hiormiatlik bijliklarbie buńdi szert'larni, siožlaszlaklarni ja ekińczy jachszy et'kiań siožlaszeńmiaklarni.

2. Niemied' uszpu Bielgirtilmiaktia jaramydyr bołma akynłatchan nieczik kicziriajdohon hiem eksit'kiejdohon tuwmuş ułuslarnyn kadahałarny, tabuładohonłarnyn szert'lardia, siožlaszlaklardia da ekińczilardia jachszy siožlaszeńmiaklardia.

38 otuz siegizińci Jergia

Bijliklar kieniasztia da bołuszłuchba tuwmusz ułusłarba, moharlatadlar inamły czaralar, ham riesim tudžuruwczu czaralar, jałczymachka nijet'larńiń uszpu Bielgirtilmiakńiń.

39 otuz tohuzunczu Jergia

Tuwmusz ułusłar tutuwłanadyrlar kadaha jet'kilikia achcza da technika bołuszłuchka bijlikniń jandan da bołuszłuchba ja ortakłychba bar ummały bołuszłuchnun nijet'larbie tiugiallat'mia kadahałarny kajsyłar tabuładadyrlar uszpu Bielgirtilmiaktia.

40 kyrchynczy Jergia

Tuwmusz ułusłar tutuwłanadyrlar kadaha jet'kilikia da tierk jorałamachka kadalarda durhu czaralarnyn tiergiamiakni czieńgiaszmiaklarni da bachłaszmachłarny bijliklarbie hiem ekińczy janlarba, hiem bulej öziu jachszy czaralarha kadaha abramachny egier bołhej nińdijiż biurialt'miak alarnyn har kiszinińli da ortakły kadahałarny. Buńdi riesimlardia uszara kioria ałynadyrlar biluwgia kylyczehlar, adiet'lar, resimlar ja kadaha czaralar bułarnyn tuwmusz ułusłarnyn ja bar ummały kadahałar adamnyn.

41 kyrch burunhu (kyrch birińci) Jergia

Awodałar da ajrychsy chudžular czaralar Odzachnyn Birlasztirgiań Ułusłarnyn da ekińczilar bar erkli odzachlar jałczytadyrlar toły tiugiańlat'miakkia jarhylarny uszpu Bielgirtilmiakni jołba jaratmachny, artych baryndan, bułuszłuch nijet'bie achcza da technika bołuszłuchka. Tijiszli bolma kiorgiužgiańlar jołar da czaralar kołajłamachka ortakłychka tuwmusz ułusłarnyn kyłmachta tijiszli ałarłarny soruwłarny.

42 kyr ekińci Jergia

Odzach Birlasztirgiań Ułusłarnyn, anynky awodałary, birdiań Hammieszali džymat soruwłardan tuwmusz ułusłarny, da ajrychsy chudžurałar, ham nieczik jer-suw jet'kiliktia, da bijliklar bołuszadlar bachmachtta da biutińluktia kullanmachtcha resimlarniń uszpu Bielgirtilmiakniń da kyładlar andan sortunhu czaralarny tansyzły kyłmachlar tiugiańlamiakkia uszpu Bielgirtilmiakni.

43 kyrch üczuńcziu Jergia

Jaratyrhanlar uszpu Bielgirtilmiaktia kadahałar bardyrlar kip-kiczi riesimlar inandyrmachka kałmachka tirliktia, hiormiat'likkia sanny ja et'kilikkia tuwmusz ułusłarha dujałychnyn.

44 kyrch diortiuńcziu Jergia

Bar kadahałar ja azatłyhlar uszpu Bielgirtilmiaktia, tień ölcziawbia inandyrhejdyrlar er kiszilargia ja katyn kiszilargia, tijiszli tuwmusz ułusłarha.

45 kyrch bieszińczy Jergia

Niemiet' uszpu Bielgirtilmiaktia jaramydyr bołma akynłatchan nieczik kiecziriadohon hiem ajryladonon kadahałarny, kajsyłarba tutuwłanadyrłar hále hiem kajsyłarny szahat tutuwłanyrłar kielasidia tuwmusz ułusłar.

46 kyrch altynczy Jergia

1. Niemiet' uszpu Bielgirtilmiaktia jaramydyr bołma akynłahan nieczik kieniasz ettirmiańczy nińdijż kadahaha nińdi-eś bijlikniń, ułusun ijyn kiszilarniń hiem ajyry kisziniń iszlamia nińdi-eś kylmachny hiem kylma tiuślu awantychłar chokiumlukkia Szarajatny Odżachny Birlasztirgiań Ułusłarny hiem czyjsyłanma mioro kadaha mohorłatły hiem iszandyrtły nińdi-eś kylmachłar, kajsyłar kiońdiarttirgiejd'lar ułasztirmiakni hiem tigem hiem tołu biurialmiakkia wałajat kip bitiuńlukniu da polityka birlikni awłach da azat bijliklarni.

2. Wachtynda tiugiańlamiakniń kadahałarny, aszkartchan uszpu Bielgirtilmiaktia, hiormiat'laniadirlarr kadahałar adamny da bunjatły azatłychłar barłaryny. Tiugiańlamiakkia kadahałarny, kiorgiuźgiań uszpu Bielgirtilmiaktia, tozułduradyrłar okrom buńdi czieklamiaklar, kajsyłar machtahanłar szarajatba, da sewarałasza bar ummały tutunmachłarba eniuwdia kadahałarny adamny. Nińdi-eś bołmahejt buńdi kiediargilar bardyrłar chokiumluksiuźlularbie da kip kieriaklilar anczech nijet'lardia inandyrmachka uszara kioriagina jarattymachka ja hiormiat'likkia kadahałarny ja azatłychłarny ekińczilarniń da tołturmachka rast da enk artych bunjatły kieriaklarni chałk ahałych ummałychny.

3. Riesimlar kiorgiuziuńgiańlar uszpu Bielgirtilmiaktia, achynłattyadyrłar tujuwha kioria kioniulukbia rastłychny, chałk ahałychłychny, hiormiat'likniń kadahałarha adamny, tiuźlukbniń, chokiumluksiuźlukniń, uszara kioria kiońdiart'miakniń ja jetiźlikniń.